

СТРУКТУРА РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СІМ'Ї

Під час аналізу романо-германської правової сім'ї використовуються поняття системи права, галузі права, інституту і норми права. Окрім того, у всіх країнах цієї правової сім'ї саме право структурно поділяється на публічне та приватне. В юридичній літературі утвердилася думка, що система права – це обумовлена економічним і соціальним устроєм структура права, яка виражає внутрішню узгодженість і єдність юридичних норм і одночасно їх розподіл на відповідні галузі та інститути.

Ключові слова: *право, суспільство, романо-германське право, канонічне право, порівняльне правознавство.*

При анализе романо-германской правовой семьи используются понятия системы права, отрасли права, института и нормы права. Кроме того, во всех странах этой правовой семьи само право структурно делится на публичное и частное. В юридической литературе утвердилось мнение, что система права – это обусловленная экономическим и социальным строем структура права, выражающая внутреннюю согласованность и единство юридических норм и одновременно их разделение на соответствующие отрасли и институты.

Ключевые слова: *право, общество, романо-германское право, каноническое право, сравнительное правоведение.*

The analysis of Romano-Germanic legal family used the concept of rights, law, and institute the rule of law. Moreover, in all countries of the same legal family law structure is divided into public and private. In legal literature confirmed the view that the system of law – is due to the economic and social structure of the parade law, which expresses the internal coherence and unity of the legal norms, while their distribution to relevant industry and institutions.

Key words: *law, society, Romano- Germanic law, canon law, comparative law.*

Постановка проблеми. Романо-германська правова система є, мабуть, найбільш древньою і широко розповсюдженою у світі. Це пояснюється не лише її історичними коренями. Система відрізняється нормативною упорядкованістю й структурованістю джерел, стійкими демократичними правовими принципами, забезпеченням строгої юридичної техніки. Носіями і рушійною силою даної системи були найбільш могутні держави: два тисячоріччя тому Римська імперія, а потім зароджуються й розвиваються держави Європи, Франція, Німеччина й інші, їхній вплив на життя Європи й країн інших континентів, як у культурологічному змісті, так і у військово-політичному й економічному, був беззаперечним. Романо-германська система права набула характеру універсальної, зрозуміло, з тими особливостями й модифікаціями, яким вона піддавалася в різних регіонах світу.

Стан дослідження. Романо-германська правова сім'я має тривалу історію. Вона пов'язана з правом Стародавнього Риму, але більш ніж тисячолітня еволюція значно віддалила не тільки матеріальні і процесуальні норми цього права, але і саму концепцію права і правової норми від того, що було визнане за часів Августа і Юстиніана. Романо-германські правові системи як би продовжують римське право, вони результат його еволюції, але жодним чином не є його копією.

Мета статті полягає у дослідженні та аналізі структури романо-германської правової сім'ї.

Виклад основних положень. Структура права – це будова, внутрішня форма права, яка виступає як єдність стабільних взаємовідносин між його елементами, частинами [1, с. 22].

Приватне право – це сукупність сформованих державами і громадянами правил поведінки для реалізації власних інтересів, обов'язкових для суду та інших державних органів, куди вони можуть звертатися за їх захистом [1, с. 43].

Публічне право – це система обов'язкових правил поведінки, які виходять від держави чи є втіленням волі народу (референдні норми), спрямовані на реалізацію загальних інтересів і охороняються від порушень силою державного примусу [1, с. 43].

Тепер зупинимось на структурі права в романській і германській підсистемах.

Структура французького права.

Як зазначає французький дослідник права Ж. К. Спінозі, структура права – це не просто сукупність правил, які затверджені у встановленому порядку органами державної влади і обов'язкові для всіх осіб, що проживають на визначеній території. Структура французького права – це своєрідний “острів”, на якому у суворій відповідності з юридичною природою, місцем в ієрархії законодавчих актів склалася геополітична ситуація в країні з національними

і релігійними традиціями закріплюються норми права. Система французького права утворилася під впливом римського права і повністю запозичила його терміни та принципи побудови окремих галузей і інститутів права.

У Франції, окрім правової юрисдикції, існує ще й публічне і приватне право, залежно від пріоритету інтересів держави чи громадянина. Існують також спеціальні юрисдикції, торгова (комерційна) і трудова [2, с. 8].

Дослідник визначає основні принципи структури французького права:

- 1) принцип поділу права;
- 2) принцип концептуальності права.

Перший принцип юристи тлумачать у двох аспектах. По-перше, право Франції поділяється на галузі. Ще в кодексі Наполеона були виділені дві основні галузі права – адміністративне право і “право в широкому сенсі”. Сьогодні “право в широкому сенсі” розділене на менші (дрібніші) категорії, такі як сімейне право, містобудівне право, право соціальної допомоги і т. д. По-друге, право ділиться на публічне і приватне – це є основною класифікацією права у Франції, в основу поділу лягли інтереси держави в цілому, які проявляються в суспільних відносинах, і людина також виступає суб’єктом відносин, які складаються в суспільстві.

Таким чином, приватне право регулює відносини між приватними суб’єктами, які наділені рівними правами і свободами [2, с. 8 – 9].

На формування публічного права у Франції вплинув закон 1790 р., відповідно до якого судді отримали право розглядати спори, які виникали у сфері управління. Остаточне публічне право сформувалося після створення у 1800 р. державного наглядового органу – Державної Ради.

Її повноваження передусім стосувалися позасудового вирішення конфліктів, що виникали у сфері здійснення державної влади різними її органами, а також визначення підсудності тих чи інших спорів, що виникали в суміжних галузях права.

Наприклад, Державна Рада давала свої роз’яснення з приводу підсудності справ у сфері охорони здоров’я. Якщо в результаті медичної помилки ставилася під сумнів професійність особи відповідно обійманої нею посади, – це стосувалося адміністративної сфери публічного права. В тому ж випадку, коли в результаті помилки було завдано шкоди пацієнту, – питання відносили до сфери судової загальної юрисдикції – сфери приватного права [2, с. 9].

Іншим принципом поділу права Франції є принцип концептуальності. Останній характеризується внутрішнім змістом окремих галузей і правових інститутів, їх взаємодією між собою, а також об’єднанням цілих правових систем у групи. Наприклад, системи права, що мають за першооснову римське право, об’єднані в групу континентального права (Італія, Іспанія, Німеччина) [2, с. 10].

З точки зору французької термінології, галузь права – це комплекси юридичних правил, що організовані навколо центральної ідеї й утворюють єдине ціле впорядковане в систему і перманентне [3, с. 313].

У Франції галузями публічного права є наступні:

1. Конституційне право – регулює питання, що стосуються форми і структури держави, організації держави, її верховних органів і парламенту, виконавчої влади, а також участь громадян в уряді.
2. Адміністративне право – включає в себе норми, які регулюють організацію державних органів, що не вирішують суто політичні і судові питання, та умови, в яких державні органи здійснюють свої права і покладають обов’язки на нижчі органи [4, с. 253].
3. Фінансове право регулює державні витрати і доходи (оподаткування, позики, грошове законодавство).
4. Міжнародне публічне право [4, с. 253].

Приватне право включає:

1. Цивільне право.
2. Торгове право, в т. ч. морське право.

Сьогодні йдуть суперечки, чи існує – як явище – окреме торгове комерційне право. Така галузь відсутня у багатьох європейських державах, в сучасній Росії торгове право розглядається як підгалузь цивільного права. У Франції торгове право історично склалося як самостійна система норм. Ще у XIV ст. тут професійних торговців вибирали на посади суддів-консулів на визначений термін, для того щоб вони розглядали спори, котрі виникали в сфері торговельної чи іншої комерційної діяльності. Цей принцип здійснення правосуддя в сфері підприємницької діяльності діє у Франції і сьогодні [2, с. 9–10].

3. Цивільно-процесуальне право.

4. Кримінальне право. Хоча за своєю природою кримінальне право мало б належати до публічного права, його за традицією відносять до приватного права, оскільки багато його положень вироблені для захисту відносин, що регулюють саме сферу приватного права [4, с. 254].

Також у правовій системі Франції існують особливі галузі публічного і приватного права, які тісно переплітаються, а саме:

1. Трудове право.
2. Сільськогосподарське право.
3. Закони про промислову власність і авторське право.
4. Повітряне право.
5. Лісове право.
6. Гірниче право.

7. Страхове право.
8. Транспортне право.
9. Міжнародне приватне право.

Міжнародне приватне право визначає становище іноземців, розглядає колізії права і юрисдикції в цивільних справах. Хоча воно традиційно вважається складовою частиною приватного права, проте стосується ряду питань, котрі є прерогативою публічного права, наприклад, питання визначення національності.

Цивільно-процесуальне і кримінальне право іноді виділяють як т.зв. санкціоноване право, оскільки вони забезпечують втілення в життя норм приватного права. Ряд науковців, як зазначає А.Х. Саїдов, відносять торгове морське, сільськогосподарське, повітряне, трудове право, закони про соціальне забезпечення і так зване санкціоноване право (кримінальне і цивільно-процесуальне право) – до окремої групи „змішаних прав”. Побутує також інша точка зору, згідно з якою цивільно-процесуальне право більше пов'язане з публічним, ніж із приватним правом [4, с. 254].

Також, як зазначає Ж.-К. Спінозі, у Франції після 50-х років XX ст. впроваджується право Європейського співтовариства. Воно створюється одночасно і як галузь внутрішнього права будь-якої держави-учасника даного Співтовариства, так і як галузь міжнародного права. Одним із основних джерел цієї галузі права є Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини [2, с. 10].

Слід зазначити, що структура права Франції хоч і не несе на собі безпосереднього впливу римського права, попри те наділена істотними особливостями, котрі відрізняють її від більшості правових систем Європи, а саме: багатогалузевістю поділу, наявністю численних кодексів, концептуальністю системи і визначеністю основної ролі закону в захисті прав і свобод людини і громадянина [2, с. 11].

Структура германського (німецького) права.

Невід'ємною рисою германської правової ідеології культури, враховуючи традиції римського права, є поділ національної правової системи (національного права) ФРН на публічне і приватне право. Водночас для даної правової системи характерна і галузева класифікація [5, с. 14 – 15].

В Німеччині поділ права на приватне і публічне виражений слабше, ніж у Франції, що власне знаходить своє відображення в іншій, ніж у Франції, організації і компетентності органів загальної, адміністративної і конституційної юстиції. Проте в загальних рисах схема схожа [4, с. 254].

В німецькій юридичній науці галузями публічного права прийнято вважати:

1. Конституційне право.
2. Адміністративне право.

Це та область (сфера) діяльності публічних органів і організацій, які реалізують свій конституційний мандат і директиви держави. Адміністративне право складається із загальної та особливої частин. До особливої частини відносяться норми, що регулюють всі сфери адміністративного управління. У 1976 р. ці норми були кодифіковані і виражені у федеральному адміністративно-процесуальному законі, відповідних законах Земель, ідентичних загальнофедеративному. Особливої уваги заслуговують Закон про адміністративний примус 1953 р., Закон про адміністративні правопорушення 1968 р., Закон про заходи запобігання 1991 р. і відповідні закони земель.

До Особливої частини включені питання, що регулюють:

- 1) поліцейську сферу;
- 2) управління сферою соціальних послуг;
- 3) управління сферою планування і адміністративної системи [5, с. 34 – 35].
3. Кримінально-процесуальне право.

Основними нормативно-правовими актами, що регулюють кримінальне право, є Кримінальний кодекс 1871 р., Закон про боротьбу з нелегальною торгівлею наркотиками й іншими проявами організованої злочинності 1992 р., Закон про зброю, Закон про боротьбу з тероризмом 1968 р., Закон про дорожній рух та інші [5, с. 42]. Доктрина кримінального права Німеччини базується на принципі, що закріплений в Основному законі (ст. 103), згідно з яким діяння підлягає покаранню, тільки якщо воно попередньо зазначено в кодексі до його вчинення (*nullum crimen sine lege*) [5, с. 42].

4. Кримінальне право. Норми Кримінального кодексу призначені для того, щоб встановити, чи дійсно здійснював підозрюваний протиправне діяння; в чому воно полягає і яким повинно бути покарання за це діяння. Ціль кримінального процесу – винести вирок, який був би обґрунтованим і справедливим. Винуватець повинен бути покараний, а невинний захищений від несправедливого покарання. Кримінальне правосуддя має процесуальну форму. Сам процес стосується публічно-правової сфери. Скрупульозне застосування кримінально-процесуальних норм прослідковується апеляційними судами [5, с. 48].

5. Цивільне право. Основним спеціальним джерелом всієї системи цивільного права є Германське цивільне уложення 1896 р. [5, с. 64].

6. Цивільно-процесуальне право охоплює публічно-правову сферу регулювання приватних спорів державними судами. Завдання судів полягає в забезпеченні права суб'єктів. Спеціальним джерелом цивільно-процесуального права є Германський Цивільно-процесуальний кодекс, а також Закон про судоустрій, Закон з питань секвестрів і виконання судових рішень шляхом публічного розгляду та інші [5, с. 75–76].

7. Комерційне право розуміється двояко.

В певних правових системах під комерційним правом розуміються норми, що регулюють торгівлю, статус комерсанта, його права і обов'язки. У іншому випадку – це право торговців, комерсантів.

В цих країнах відправною точкою є комерційна операція сама по собі, незалежно від того, хто її здійснює. Головним джерелом комерційного права є Комерційний кодекс 1846 р., який вступив в дію разом з Цивільним кодексом у 1900 р. Окрім Кодексу, діють також Закони про договори страхування (1908 р.), Закон про недобросовісну конкуренцію (1909 р.), Закон про торговельні представництва (1953), антитрестовий Закон (1957 р.), Закон про загальні умови угод (1976р.) і т.д. [5, с. 81–82].

8. Фінансове право – це комплексна галузь, яка включає в себе ряд галузей, а саме бюджетну, валютну, податкову.

9. Церковне (канонічне) право.

10. Міжнародно-публічне – це право, що регулює відносини між державними органами [4, с. 255].

11. Приватне право – поділяється на власне цивільне право, яке міститься в Цивільному кодексі, допоміжних законах та в особливій частині приватного права, до якого входять: торгове право, законодавство про компанії, закони про оборотні документи, авторське право, закони про конкуренцію (включаючи патенти, торгові знаки і моделі), і міжнародне приватне право.

Трудове право (*arbeitsrecht*) – це галузь, в рамках якої регулюються відносини найманої праці. До джерел трудового права в Німеччині відноситься цілий ряд законів: Германське цивільне уложення, Закон про ради трудових колективів на підприємствах (1920 р.), Закон про колективні договори (1949 р.), Закон про мінімальні умови праці (1952 р.), Закон про мінімальні відпустки працівникам (1953 р.), Закон про трудові суди (1953 р.), Закон про несправедливе звільнення (1969 р.), Закон про тимчасовий трудовий найм (1972 р.), Закон про організацію внутрішнього життя на підприємстві (1972 р.), Закон про право втручання ради трудового колективу (1976 р.), Закон про рівність чоловіка і жінки на робочому місці (1980 р.), Закон про заохочення зайнятості (1985 р.), Закон про робочий час (1994 р.), Закон про оплату на випадок хвороби і праці в святкові дні (1994 р.).

В системі трудового права основними є Соціальний кодекс, який складається з десяти частин, окрім того, Закон про соціальний захист (1982 р.), Закон соціальної допомоги (1987 р.), Закон про федеральну допомогу на дітей (1986 р.).

На верхній ієрархії джерел трудового права містяться норми Європейського Союзу, наприклад, ст. 119 Римського договору про рівну оплату праці чоловіка і жінки; ця норма поширюється на всіх працівників ЄС [5, с. 97–99].

Як вказує А.Х. Саїдов, публіцизація романо-германського права, що характеризується підвищенням адміністративно-правової активності державних органів, зачепила такі відносини, які раніше були притаманні сфері приватного права, приміром, аграрні відносини (а саме користування власністю, довгострокову оренду, примусові сервітути, встановлення квот на продукцію). Також відбулося вторгнення держави у сферу договорів, що раніше стосувалися сфери приватного права. З'явилися інститути зобов'язального договору, укладені за приписом державних органів, щодо встановлення квот і цін на відповідні види товарів [4, с. 225].

Висновки. Отже, романо-германська правова сім'я має відповідну структуру права, де здійснюється поділ на право приватне і публічне. Основними критеріями розподілу є предмет і метод правового регулювання. Також слід зазначити, що публічне і приватне право – це парні категорії, які не можуть існувати одна без одної. У сферах функціонування держави і громадянина з'являються потреби, що вимагають як приватно-правового, так і публічно-правового регулювання.

Список використаної літератури

1. *Кашанина Т.В. Частное право: учебник / Т.В. Кашанина. – М.: Эксмо, 2009. – 496 с. (Российское юридическое образование).*
2. *Правовые исследования во Франции: сб. науч. ст. / РАН ИНГИОН, Центр социальных науч.-информ. исследований, Отд. пра-воведения; [под общ. ред. В.В. Маклакова]. – М., 2007. – 212 с.*
3. *Бержель Ж.Л. Общая теория права / Ж.Л. Бержель; под общ. ред. В.И. Даниленко; [пер.с фр.]. – М.: NOTA VENE, 2000. – 576 с.*
4. *Саидов А.Х. Сравнительное правоведение (основные право-вые системы современности): [учебник] / А.Х. Саидов; отв.ред. В.А.Туманов. – 2-е изд., доп. и перераб. – М.: Юрист, 2007. – 510 с.*
5. *Шумилов В.М. Введение в правовую систему ФРГ / В.М. Шумилов. – М.: ДЕКА; 2001. – 140 с.*